

A HÁBORU LÉLEKTANI PROBLÉMÁJA

Írta: NEUFELD BÉLA (Nagyszöllös)

Einstein és Freud levélváltása a háborúról (Warum Krieg? Internat. Instit. f. geistige Zusammenarbeit, 1933) adja a közvetlen indítékot témánkhoz. Ebben a levélváltásban Einstein feleletet kér Freudtól a háború legvégső lélektani okairól. Ugyanakkor megállapítja, hogy a háború a mindenkori számra elenyésző, uralkodó társadalmi réteg műve, amelyet a tömegbefolyásolás korlátlan eszközeivel visznek véghez; de — kérdi Einstein — mi a magyarázata a tömegek háborús készségének, bár a háborúban csak veszíthetnek? Einstein úgy véli, hogy végső fokon az egyénekben lappangó gyűlölség teszi fogékonná őket a háborús propagandára. „Az emberben él a szükséglet a gyűlölködéésre és pusztításra. Ez a készség rendes időkben lappang, s csupán rendellenes körülmények közt lép előtérbe; de aránylag könnyen felkelthető és tömegpszichózissá fokozható.“ Az utolsó kérdés: van-e lehetőség az ember lelki fejlődését úgy irányítani, hogy a gyűlölet és a pusztítás pszichózisával szemben ellenálló-képesebb legyen?

Freud azt feleli: valóban a háború tüneményét nem érthetjük meg az ember természetének ismerete nélkül. A végső ok tényleg az egyénben van. Az ember rombolási ösztöne (Destruktionstrieb) — amely a halálösztön (Todestrieb) leszármazottja — a végső oka az ember harci készségének. Az egyes valósággal saját egyéni életét biztosítja, amedőn rombolási ösztönét a külvilágban kiélni törekszik, mivel a külvilágban megvalósulatlan ösztöntörékvés befelé fordul és az egyén számára teremt veszedelmes feszültségeket. A halálösztön, mint élettani ősi ösztön egyenesen az egyén életegyensúlya szempontjából tör a külső megvalósulásra, ennél fogva annak kiélését — egyéni nézőpontból — „jótékonynak“ mondhatjuk. Nincs is kilátás, írja Freud, hogy az emberek támadó hajlamait megszüntethessük. (A háborúra való készség az egyén rombolási ösztönének

a kifejezése.) Van-e lehetősége és értelme a biológiai végzet ellen küzdeni? Freud feleletül a halálösztön ellenlábását, Erost, az életösztönt hívja segélyül. A művelődés fejlődés folyamata, — írja — amelyet az intellektus megerősödése és az ösztönélet uralása jellemez, képes lesz a rombolási ösztön ellenerőit kifejleszteni. A művelődés viszont Eros, ez életösztön szolgálatában áll és idővel ez lehet az emberiség mentsége.

Freudnak ez a jóslata emlékeztet művelődés-bölcseleti írásában (Das Unbehagen in der Kultur, 1930.) kifejezett nézetére. Az élet és a halálösztön „örök“ harcában a „talán“ „valamikor“ óvatos, bizonytalan szócskaival élesíti Eros győzelmének gyöngé mécsesét.

A háború tehát Freud szerint változhatatlan élettani örök műve. Joggal kérdezhetjük, hogy minő megismerésekből táplálkozik ez a tanítás s minő tapasztalati tényekre épül? Elvégből Freud egyik korábbi munkájához kell visszanyulnunk, amely a pszichoanalízis történeti fejlődésében irányváltozást jelentett. Ezt a folyamatot Freud „Jenseits des Lustprinzips“ c. könyve (1920) indította el. Ebben a könyvében szakít a Lust-Unlust elvével, amelyet előbb a lelki berendezés alaptörvényének ismert fel, (hogy t. i. élvezetre törekszünk, s a kint kerüljük) és újabb lelki célnak megállapításával, — amelyet *Wiederholungszwang*-nak (megismétlődési kényszer) nevezett el — abban az élvezeti elven túl egy alapvetőbb és elemibb erejű lelki törvényt vélt felfedezni. Freud a traumás neurótikusok álmáiból, amely a kórokozó, egykor tényleg átélt helyzetet reprodukálta s gyermekek játékaiból, amely valamely számukra kínos helyzetet egyre ismételt, arra következtetésre jutott, hogy a lelki életben megismétlődési kényszer működik. Miként függ össze — kérdi Freud — az ösztönszerű a megismétlődés kényszerével? A válasz: az ösztön az élő organikusban bennrejlő törekvés egy korábbi állapot visszaállítására, a tehetetlenség kifejezése az organikus életben. Az ösztön tehát az élet konzervatív természetét juttatja kifejezésre. „Mindén élet célja a halál.“ Így jut el Freud a halálösztöm (Todestrieb) feltevéséhez, amellyel szembéállítja Erost, az életösztön képviselőjét. Így torkollik be az eredetien gyakorlati, klinikus pszichoanalízis a metafizikai dualizmusba. Freud maga mondja — levélváltásában — erről a tanításról, hogy „mitológiai ösztöntan“. Talán van ebben némi önirónia, vagy megelőzése a várható kritikai észrevételnek, mert ez a tanítás tényleg a mítosz benyomásával hat. A megismétlődési kényszer kétségtelenül fellelhető a lelki élet bizonyos jelenségeiben, de ennek magyarázatául nem a metafizika régióiba kell szállnunk, hanem híven a pszichoanalízis eredeti gyakorlatához, a lelki élet ökonomiájának célzatán keresztül kell megkísérelnünk azok értelmezését. Szerintünk a megismétlődési kényszer mögött a lelkiélet ama törekvése hat, amely a zavaró élmény feldolgozását, feloldását és traumatikus jelentőségének kiküszöbölését célozza. Ahogy a szervezet is göresösen erőlködik káros anyagok eltávolítására, úgy a lelki élet is a folytonos megismétlődéssel bizonyos, a lelki élet egyensúlyát zavaróan befolyásoló élmények ki-egyenlítésére törekszik.

Vissza kell nyulnunk F. eredeti ösztönelméletéhez, amidőn a háború lelki problémáját vizsgáljuk. Bár F. leírásában ösztöntermészetünknel fogva eredendően asszociálisak és amorálisak vagyunk, az ösztönök átszellemesítése és egyéb összetettebb lelki mechanizmusok segítségével azok megszelidítését érhetjük el. Freud eredetileg is tanította az ösztönélet támadó, ellenséges (aggresszív) jellegét, de

ezt csupán egy fejlődési állomáson, az u. n. analízisfokokon. Ez a végbélürülési funkcióival együttjáró gyermeki ellenségeskedés rendes körülmények közt feloldódik a genitális nemiség egészében. Freud eredeti fogalmazásában az ellenségeskedés (a későbbi rombolási ösztön) csupán *időleges és részleges* ösztönmegnyilvánulás volt, amely szociológiai erők hatására nevelés, munka stb. — átalakul, átfinomul és hasznos társadalmi tevékenységben oldódik fel. Az „Unbehagen in der Kultur“ c. könyvével az ellenségeskedés (az agresszivitás) az elsődleges élettani halálösztön eredője, amely megmáshatatlannal jellegű. Ekként a *szociológiailag átalakítható* részleges és időleges ellenségeskedés az egyén *immanens biopszichikus* sajátja. Logikus tehát az a megállapítás, amely a háború tünetében *biopszichikus végzetet lát* társadalmi determinációk helyett. Ennek megfelelően Freud háborús elmélete is lényegileg átváltozott. Egy a világháború elején megjelent tanulmányában (Zeitgemässes über Krieg und Tod. 1915.) a háború lelki elemzésénél utal az egyén ösztönjellegeré, a hiányos átszellemesítésre (szublimálás), a regresszóra (a korábbi lelki fokokra való visszafejlődés) tényére, az elfojtott vágytörekvések legitimált áttörésére stb. — de *immanens* hatóerőről nincsen szó; a hiányos szublimálás rendellenes elfojtások, *szociológiai* determinációk, s a háború végzetével szemben az emberi aktivitás nincsen lenyugózva. Ezzel szemben a levélváltásban csupán a kulturfolyamat automatizmusától vár csodát, amely idővel *talán* a biológia végzetét megtörheti. Bár ez önmagában ellentmondás! Freud a levélváltásban, miként az „Unbehagen in der Kultur“ c. írásában felveti a rombolási ösztön és a kollektív társadalmi rend vonatkozását s illúzióknak mondja az emberi ellenségeskedés (agresszivitás) kiküszöbölését ama társadalmi rendszerből. Ámbár elismeri, hogy a magántulajdon megszüntetése az ellenségeskedés egyik erős eszközét vonná el az embertől, de ezzel az agresszió forrását még nem dugaszolja el, mivel a nemü vonatkozások állandó indítékot nyújtanak hozzá, amennyiben a nemek nemü szabadságát a társadalom nem volna képes megoldani. (Ami egyébként Oroszországban megtörtént!) De még ebben az esetben is — írja Freud — az emberi ellenségeskedés új utakat fog keresni magának. Objektíve azt kell mondanunk, hogy a vita ezen a síkon teljesen meddő. A metafizika a hit kérdése. A kérdéses rombolási ösztön szerintünk — amire egyébként semminemű tapasztalati igazolással se szolgált Freud — *nem immanens*, elsődleges, amely az ember pályáját végzetes meghatározottságaival kíséri, s ezért az egész freudi „mitológiai“ ösztöntant elvethetjük. Eismerjük hogy a gyermeki lelki fejlődésmentében az ellenségeskedés fellelhető, mint a fejlődés egyik állomásának kiegészítő eleme, de valljuk, éppen az eredeti freudi tan nyomán, hogy ez csupán átmenő fejlődési fok, amely rendes körülmények közt feloldódik az egyén kiérett lelki egészében és összetevőiben hasznos társadalmi aktivitásokká tevődik át. Számunkra az érzékelhető, megfigyelhető és irányítható *szociológiai* (és nem metafizikai) tényező a döntő, amelynek keretében a gyermeki ellenségeskedés átalakítása elérhető és ebben a vonatkozásban fontos és jelentős Freud eredeti ösztön elmélete, amely az ellenségeskedés átszellemesítését *társadalmi* determinációkban ismeri fel. Így hát nyilvánvaló, hogy az egyén rögzített infantil szadizmusa társadalmi erők műve, s a rombolási ösztön nem metafizikai entitás, hanem társadalmi hatóerők eredménye. Az egyén infantil agresszivitását a társadalmi rendszer szerkezeti jellege alakítja. A társadalom

areulátát nem az egyes természete formálja ki, hanem megfordítva, a társadalmi lét jellege mintázza egyedei kollektív jellemvonásait. Egy társadalmi rendszer, amely intézményesített rendjében szerkezeti felépítésében az egocentrizmusra, egyedei egoizmusára épít és mozgástörvényeül a versenyt, a gazdaságilag erősebb fölényét vallja, — ugyanakkor államközi vonatkozásban az ökológus szellemét, — lelki alkatában sekunder kitenyészti egyedeiben az agresszivitás készségeit és kétségtelenül erősíti és rögzíti azok elsődleges agresszivitását a lehetséges átalakítás helyett. Az erőszak és a fizikai erő rendszerére alapozott társadalmi egyedeiben megfelelő lelki vonásokat alakít, minden ideológiai túlkompensáció (vallás, művészet, bölcselet) ellenére. Anélkül, hogy a taine-i milieu elmélet modern változatát, az adleri individuálpeszihológiát követni tudnók, amidőn az egyén jellemvonásait a környezet reflexének minősíti, az ellenségeskedés készségeit egyénlélektani művoltában, a társadalmi szerkezeti agresszivitás visszatükrözésének tekintjük.

Magáról a háború történeti szerepéről a polgári társadalom ideológusai a legváltozatosabb elméleteket eszelték ki. A legprimitívebb elmélet — amely egyuttal kézenfekvő volt — a darwinizmus alkalmazása a társadalom életjelenségeire. *Bernhardi* tábornok hírhedt könyve (*Deutschland und der nächste Krieg*, 1913.) egyenesen Darwin tanítására hivatkozik — a létért való harc elvére — s a háborút *életlani szükségességnek* nyilvánítja. Azontul erkölcsi követelmény is és ilyenképpen a művelődés nélkülözhetetlen tényezője. Aki ismeri *Bernhardi* könyvének roppant elterjedtségét a császári Németországban és még emlékezetében van az a propaganda, amelyet az ellentábor ideológusai a világháborúban éppen erre hivatkozással folytattak, nem fogja lebecsülni ennek az ideológiának hatékonyságát. A háború életlani jellegének tana a végtel meg határozottságával hatónak tüntette fel a háborút, amellyel szemben hiábavaló az ember törekvése. Ez az elmélet tehát kiválóan alkalmas volt a háborúba belenyugvó rezignáló magatartás kialakítására. Ezt a tanítást halomra döntötte az elfogulatlan kutatás, s elég *O. Hertwig* tanulságos művére utalnunk (*Zur Abwehr der ethischen, des sozialen, des politischen Darwinismus*, 1921.) Ezzel az elmélettel szemben fejlődést mutatott a háború szociológiai formulázása. *Ratzenhofer* és kivált *Spencernél*. Ez utóbbi még vallja ugyan a háború társadalmi hajtóerejének szükségét, de különböztet katonai és ipari államok között, amely utóbbi a békés típusú társadalom megjelenése. Ezt a spenceri megkülönböztetést a történelmi valóság megcáfolta. Éppen a legfejlettebb ipari társadalmak mutatnak expanzív célzatokat. Külön helyet foglal el a háború elméleti írói között *R. Steinmetz* (*Die Philosophie des Krieges*, 1907.) A szerző racionalista hűvösséggel elemzi a háború problémáját, leméri annak előnyeit és hátrányait, de végső fokon arra a megállapításra jut, hogy a háború a társadalom legnagyobb kollektív erkifejtésének tartja és a „Stahlbad“ hírhedt heroizmusát anticipálja. Könyvének a világháború után megjelent újabb kiadása (1929) is kitarat eredeti álláspontja mellett. A háborúról azt tartja „hogy az emberiség lényegének a kifejezése.“ *G. Steffen* (*Krieg und Kultur*, 1915.) és *W. Jerusalem* (*Der Krieg im Lichte der Gesellschaftslehre*, 1915.) hasonlóan az egyéni lélek vulkánikus kitörését látják a háború jelenségében. Amint ebből a futó szemléből is nyilvánvaló, azok az elméletek, amelyeket a polgári ideológusok kiagyaltak, csak arra voltak jók, hogy az emberek aktivitását elzsongítsák. A háború vagy életlani

szükségesség, vagy egyénlélektani megnyilvánulás, s ha már egyesek felismerték is annak társadalmi determinációját, ugyanakkor hasznos evolutív szerepet tulajdonítottak neki. Freud elmélete az emberek rombolási ösztönéről ismét a biopszihikus végzet erejével hat. Egyetlen szociológiai szemlélet, a dialektikus materializmusé mutatott rá egyértelmű világossággal a tényleges társadalmi szerkezet ellentmondásaira s azokra az expanszív célatzatokra, amelyeknek excessív jelentkezését a monopolkapitalizmus történeti korszakában *Uljanov* domborította ki. A marxi szemlélet nem a háború elvont problémáját kutatja, hanem annak társadalmi szerepét elemzi a tényleges történelmi helyzet keretében.

A háború lélektani problémájának vizsgálata a mai történelmi adottság fényében kiválóan tanulságos. A tökétes gazdálkodás általános válságának ebben a szakaszában, amelyet a fasiszta diktatúrák és az imperialista ellentétek akut kiélezettsége jellemez, (mindkettő stigmája a rendszer idült krízisének és funkcionális egységben van) tanui lehetünk a háborús érzület rendszeres és tudatos előkészítésének, s közvetlenül eszmélhetjük, hogy a háború mennyire nem elvont szükségesség, hanem egy társadalmi-uralkodó létforma tapinthatóan tényleges érdektörekvéseinek eszköze. Hogy a háború nem végzet, hanem emberek műve, vállalkozás, amelyet programszerűen valósítanak meg. A fegyverkezés általánosan és a végletekig, fokozott arányokban folyik. És már nem is hangoztatják a világháború előtti képmutató ideológia „ha békét akarsz, készülj a háborúra” jelszavát. Az imperialista világ ma háborúra készülődik, mert háborút akar. A leplező kulisszázás ma lehetetlenné vált — a világháború tapasztalatai után — s a háborús ideológia képviselői fesztelen nyíltsággal mondják ki, amit gondolnak. Mussolini nemrég hangoztatta, hogy a militarista nemzeteké a jövő és a háború az emberiség változatlanul legmagasabb, heroikus megnyilvánulása. Az olasz népnek militaristának, sőt egyenesen harciasnak, háborús kedvűnek kell lennie. Németországban ugyancsak „frisch und fröhlich” készülődnek az imperialista háborúra. De valamennyi imperialista állam készülődik, s az ifjúság militarizálása egyetemes jelenség. A háború fenyegető veszélyét tagadni lehetetlenség, inkább nyíltan bevallják és ugyanakkor *idealizálják*. A gyermekek — a polgári társadalomban — mindig katonásdit játszottak, s nem ok nélkül mondotta egy pszichoanalitikus, hogy a háborút a gyermekszobában kell legyőzni. Ma azt látjuk, hogy a háborút már a gyermekszobákban készítik elő. Németországban és Japánban is a gyermekkatonai játékszerek ipara példátlan fellendülést mutat. A német serdülő gyermek munkatáboráiban mindenütt a „memento mori” intőjeleit látni: „Wir deutsche Jugend sind zum Sterben für Deutschland geboren...“ A háborús lelki alkat kiformalása a fizikai és erkölcsi befolyásolás minden eszközével folyik. Iskola, sajtó, rádió, film, stb. tervszerűen alakítják a háborús mentalitást. A barbárosodás, a bestialitás tömegindulatainak programmatikus felszítása a civilizáció és kultúra nevében történik. Egy életerejében megrokkant, terméketlen, beteg rendszer — amely még művelődéssel és erkölccsel kendőzi magát — a gyilkolás eszméjének patológiikus indulatával véli életre viltani magát. Vitathatatlan, hogy a roppant arányú és eszközeiben körmönfont és gátlástalan tömegbefolyás a *szuggesszió* erejével hat, kivált azokban a rétegekben, ahol a megfelelő osztálytudat kritikai fegyvere nem szegődik eléje. A háború lelki légkörének előkészítése szemünk előtt megy végbe, brutális nyilvánvalósággal ábrázolva,

hogy a háborút *miként csinálják*. Ennek a háborús érzületnek a kiformalását megkönnyíti az emberek nagy tömegeinek mai lelki helyzete. Nagy tömegek irányítás és öntudatos magatartás hiján ölbetett kézzel szemlélik a történéseket. Sőt éppen nyomasztó, elkéseredett lelki állapotuk — a krónikus anyagi gond és kilátástalanság enerváló hatása — rendkívül megkönnyíti a háborús propaganda sikerét. Kétségbeesett emberek hajlanak bármilyen kalandos vállalkozásra. A háború paroxizmusa is kiütnek látszik a lenyüggöttség és tehetetlenség érzetének ájulataból. *W. James* írt a háború „erkölcsi egyenértékéről“, kifejezésre juttatva ezzel azt az egyénlélektani jelenséget, hogy az élménytelen, malomtaposó lét fogékonnyá teszi az egyént a háborús élmény paroxizmusára. S hozzáfűzte, hogy amíg a béke állapota az embereknek nem nyújt intenzívebb élettartalmat, addig a háború lelki előfeltételei változatlanok maradnak. Tény az, hogy a „beteg“ béke enervál, s a háború dinamizmusa fel lendült aktivitást jelent. Ezzel természetesen nem a háború lélektani igazolását kívánjuk szolgálni, hanem azoknak a tömegegyedeknek a lelki helyzetét érzékeltetjük, akik szilárd ideológia hiján valósággal belesodrónak a háború élményforgatagába. Ismeretes az alkoholistáknak az a fajtája, akik időszakilag visszatérően isznak, („Quartalsäufer“) s akiknél az endogen, ciklikus lelki depresszió váltja ki az italba való menekvést. Ismeretes bizonyos depresszív lelki állapotoknál az excesszív onanizálás, („Flucht in die Onanie“) amely szintén reaktív természetű, s a lelki állapot feltisztulásával elmúlik. A példákat halmozhatnók. Elég annyi, hogy az emberek bizonyos depresszív lelki állapotban hajtanak irracionális, sőt rendellenes magatartásra. Ez a lélektani jelenség érvényes a háború élményére is. Ezek a mozzanatok mind közrejátszanak a háborús hangulat kialakításánál és azok, akik a háború művét számítógéppel racionalisan megrendezik, nem ok nélkül számítanak erre az irracionális magatartásra. Vannak országok, ahol egyenesen a háborús vállalkozás megváltó üdvét maszlagolják a tömegeknek (*L. Papen* beszédét a német ifjusághoz. „A német ifju nem a puha ágyban, hanem a harc mezején...“ stb.)

A krónikus válság tömegelégedetlenségének levezetésére kitűnő fogás — a bajok való okát elleplezendő, — más nemzetek agresszivitására utalni s ezzel szemben a saját támadó készségeket csupán a jogos önvédelem eszközeül feltüntetni. Ez az eljárás roppant megkönnyíti a háború ügyét, („védelmi háború!“) s azontul felette alkalmas arra is, hogy a kirobbanással fenyegető tömegelégedetlenséget *eltolja* („Verschiebung“, — az analitikus terminológiában) a való okról hamis objektumokra. A háborúnak ez a belső feszültségeket tehermentesítő szerepe régtől ismeretes, s a mondott lélektani mechanizmus, utján valósul meg.

A háborúnak szubjektíve kettős megjelenése van. Racionális szempontú azok részéről, akik a háború és béke kérdésében döntenek, de irracionális azok számára, akiknek megkérdése nélkül döntenek. A háború ellen kétségtelen hatékony eszköz a felvilágosítás, a tudatosítás, de a racionális tényező önmagában nem elégséges a társadalmi tömegek megszervezése nélkül. A polgári társadalom kitermelt ideológiákat, pl. a pacifizmust, de ennek teljes csődjét éppen napjainkban állapíthatjuk meg. Racionális utópizmus az emberek jóakarására és belátására hivatkozni, s ugyanakkor elhanyagolni az emberek társadalmi létét és öntudatának tényleges hatóerőit. A háború valóságával szemben bizonyos ideológiai ellensze-

rek, vallás, művészet stb. nem bizonyultak tevékeny erőknél. Elvontan háború-ellenes célzatúak, de valóságos társadalmi szerepükben — a döntő pillanatban — megtagadják elméleti tartalmaikat. Az a szociológiai szemlélet, amely felszabadítja az emberiséget az életani és lélektani immanenciáktól, a fátum nyúgja alól, s a háború tünetévé a tényleges társadalmi szerkezet függvényének írja le, megmutatja a helyes és célravezető cselekvés irányát.

Összefoglalva elismerjük, mint gyakorlati adottságot, hogy az egyén ösztönszerkezetének analízisadiszztikus foka ellenségeskedéssel telített, anélkül, hogy az ellenségeskedés elsődleges, életani jelentőségét s a rombolási ösztön metafizikáját igazolva látnók. Ez a fázisos szadiszztikus összetevő átalakítható, átformálható, hasznos egyénlélektani készségeké, („szublimálás“) viszont a szadiszztikus célzatok rögzítésének szociológiai előfeltétele a társadalmi szerkezet kifejezetten ellenségeskedő jellege. Így az egyén átmenő, részleges szadizmusát a társadalmi rendszer szerkezetéből kifolyóan erősíti és rögzíti. Maga a háború lelki alkatában *szadiszttikus* tény, s ebben a minőségében az egyének részben elfojtott, részben kitenyészett (ami nem ellentmondás) szadizmusára utal. A háború lelki légkörének a tömegszuggeráció apparátusával való előkészítése termékeny talajra hull abban a társadalmi környezetben, amelynek egyedei negatív élményekkel telítve, a belsőleg le nem reagálható feszültség állapotában élnek és a depresszív lelki helyzetekből felszabadító tömegakciókba (a háború) menekülnek. A háború pszichózisa nem frázis, hanem valóságos patológikus tömegindulat, amelyet a megrendezők racionális átgondoltsággal szítanak. A tömegelégedetlenség irányának áttolása a valóságról a hamis vágányra, s ugyanakkor a háború védelmi természetének hangsúlyozása hasonlóan fontos lelki mechanizmus a háború előkészítésében. A tudat racionalizálása nem elégséges a háború megelőzésére és kiküszöbölésére, csupán a társadalmi rendszer szerkezeti változása és megfelelően új tudati és lelki tartalmak kiképzése.

A K Ö L T Ő É S A V A L Ó S Á G

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

A Korunk olvasói közül a jobbindulatúak nyilvánvalóan ismerik a lap hasábjain nem régiben megjelent Li-Fu-szun gazda és cselédei című regényt. Ez írásmű közzlése közben és közzlése után olyan nyíra bővült, míg végre kötet lett belőle, mely e hó folyamán *Költő és a valóság* címen hagyja el a sajtót. E kötet egyik a Korunk olvasói előtt ismeretlen fejezetét alább közöljük.

Kao-Csen, a ker-
tész fűbe harap

Trujilló környéke dombokkal teli. A dombok és a tenger között fekszik a város, se jó, se rossz uccáival, se jó, se rossz házaival, se jó, se rossz széllel, ami a tengerről

fujt a dombok felé és a nappal, amely az égről ránsütött. Ezekben a békés napokban mindenem hiányzott, lakásom sem volt, sem ennalvaló, ruhám is rongyokban lógtak le testemről. Holott ha egyebekért nem is, de hogy a piszkot magamon eltakarjam, legalább azért lett volna szükségem a megszokott, szemérmes ruházatra. Irigyeltem is tiszta szívemből a toprongyos koldusokat, különösen pedig Csang-Szi-veit, a nagyorrú koldust, aki amióta a trujillói indóház várótermében ruháitól megfosztatott, állandóan az állomás épülete körül kószált és sirmalmas történetének bő lére eresztésével annyira meg-